

Young Women Speaking the Economy

Først på efteråret 2010 blev der i IHO's centrale korridorer ophængt flyers, der indbød unge kvindelige universitetsstuderende til at søge deltagelse i projektet "Young Women Speaking the Economy" (YWSE). Afsenderen var det prestigefyldte amerikanske kvindemuseum "International Museum of Women" (IMOW) der med base i San Francisco har etableret et fora for alverdens kvinder til diskussion af kvinders rettigheder og muligheder inden for felter som fx økonomi, familieliv samt jura og lovgivning.

Nu, cirka trekvoart år senere, har de regelmæssige diskussioner i et lille lukket forum på IHO og på mangfoldige Facebook betydet, at jeg med alle mine mange forskellige roller (særligt som studerende og som ung kvinde) i en relativ tidlig alder har måttet tage mit liv op til evaluering og vurdere mine muligheder i forhold til tid, generationerne før mig og min egen fremtid, i forhold til mit køn og i forhold til mit geografiske udgangspunkt.

I det følgende vil jeg forsøge at skitsere projektets karakter og diskutere de overraskelser samt udfordringer, vi danske kvindelige deltagere er blevet mødt med, og hvordan projektets væsentligste indtryk på mig fortsat vil blive næret, selvom afslutningen på projektet kulminerer med eksamen og fernisering medio juni.

Af Kristina Møller Andersen

Projektets Rødder

I samarbejde med Kvindemuseet i Aarhus og Center for Kønsforskning på IHO skulle YWSE være et projektorienteret undervisningsforløb, hvor unge kvinder på flere netbaserede sociale medier skulle udveksle og diskutere deres overvejelser omkring deres egen økonomiske situation, ikke kun i forhold til det nuværende finansielle klima, men også ved at sammenkoble refleksioner over fortiden og nutiden med forventningerne til fremtiden. Og ved samtidig at være et undervisningsforløb med – ikke særligt politisk korrekt – udelukkende kvindelige deltagere, har projektet også haft til formål at få de medvirkende til at inddrage kønsperspektiver på deres overvejelser.

Foruden de 11 danske deltagere, der studerer Historie, Internationale Studier samt Information- og Medievidenskab, medvirker ligeledes unge kvinder fra Filippinerne, Sudan og USA, som ligeledes er blevet koblet på projektet gennem et samarbejde med deres uddannelsesinstitution og regionens respektive kvindemuseum.

Ved at lade diskussionerne på tværs af nationale skel foregå på internationale kommunikative medier som Facebook, Flickr og Skype har agendaen således ikke kun været at debattere aktuelle tilstande, men også at fremme et kulturmøde og skabe gensidig forståelse for både kulturelle forskelle og ligheder på tværs af kontinenterne. For os danske studerende har sidstnævnte i høj grad betydet, at det for de fleste har været nødvendigt at redefinere forestillingerne om de respektive kulturer og særligt overveje, hvilke vi egentligt har mest tilfælles med.

Køn – og det er?

En af de første opgaver, vi danske deltagere blev stillet over for, var at skrive et indledende essay om vores opfattelse af Finanskrisen. Årsagen var både at give de tilknyttede undervisere, lektor Nina Koefoed og ph.d.-studerende Anette Larnar, et indtryk af vores umiddelbare udgangspunkt, men også fordi vi har fulgt projektet som et 10 points ETCS-fag, hvilket sætter visse bureaukratiske og akademiske krav.

Mange inddrog eksempler på, hvordan krisen generelt har betydet større arbejdsløshed og hvilke af krisens konsekvenser, den enkelte har oplevet. Men centralt var det, at ingen af os betonedes kønsproblematikken; at finanskrisens konsekvenser for kvinder og mænd på ingen måde er eller vil være identiske. Det var et forhold, som på baggrund af projektets overskrift og deltagerselektionen, tydeligt skreg til himmelen.

Nu, et halvt år senere, har vi hyppigt forsøgt at forklare fraværet af 'køn' i efterårets essays. Ingen af os medvirkende søgte oprindeligt deltagelse i projektet som følge af projektets afgrænsning til at omhandle og inddrage kvinder. Derimod var det for størstedelen af os af afgørende betydning, at projektet havde et internationalt udsyn, og at det udgjorde et kulturmøde på tværs af kontinenterne. For mig var det også af stor betydning, at deltagelsen gav mig nye muligheder for at arbejde akademisk og anvende andre metoder end de i forvejen kendte, som de øvrige emneudbud i dette semester videreførte. Det var altså ikke udelukkende interesseredevent, men også med overvejelser om cv og fremtidsmuligheder inddraget, at jeg søgte optag.

Den manglende interesse eller bevidsthed omkring køn i de indledende essays kan endvidere forklares ud fra centrale forhold.

Dels har vi danske kvinder endnu ikke fundet det nødvendigt at forholde sig til vores køn, hverken som mulighed eller restriktion: Det danske uddannelsessystem er – noget karikeret – kønsløst, forstået på den måde, at der ved indskrivningen på videregående uddannelser ikke kræves, at den uddannelsessøgende har et bestemt køn, ligesom der i Danmark heller ikke er traditioner for et kønsopdelt skolesystem. I forhold til det danske uddannelsessystem kan et bestemt køn med andre ord ikke være adgangsgivende.

Kønsdualisme i det danske uddannelsessystem har skarpt kontrasteret de selvsamme i de øvrige deltagerlande. Ahfad University, Miriam College og Mills College i hhv. Sudan, på Filippinerne og i USA kendetegnes alle ved at være forbeholdt kvindelige studerende, ligesom kvinderne de første to steder alle har haft kvinde- eller kønsstudier på skemaet, mens et par af de amerikanske kvinder har kønsstudier som tilvalg. Det betød, at jeg særligt i starten af projektet følte, at jeg i diskussionen af køn ret hurtigt kom til kort i forhold til de internationale deltagere.

Dels er problematikken om køn heller ikke blevet betonet af medierne i forbindelse med afdækningen af finanskrisen. Danske dagblade og virtuelle medier har beskrevet finanskrisen med tabeller og prognoser for arbejdsløshed samt referencer til firmaers bundlinje, mens fokus på krisens umiddelbare konsekvenser for kvinder som for mænd har været meget fraværende.

Denne meget sorthvide vurdering, har dog alligevel et par grålige nuancer. Selvom de eksplicitte referencer har været næsten ikke-eksisterende, har forårets afdækning af avisdebatten alligevel afsløret, at artiklernes vinkling har skabt konstruktioner af "stærke kvinder" og "svage mænd": Krisen har genoplivet diskussion om fåtallet af kvinder i erhvervslivets top, mens der også har lydt røster om, at unge mænd i fremtiden vil stå tilbage for jævnaldrende kvinder socialt som økonomisk, qua deres manglende optag på de videregående uddannelser.

Mediernes inddragelse af nøgterne forhold på bekostning af kønsperspektiverne har i væsentlig grad haft konsekvenser for vores gengivelser af Finanskrisens væsentligste elementer, eftersom medierne – som det så ofte er tilfældet – har fungeret som central aktør forud for meningsdannelsen.

Vores "Feminisering":

På blot et halvt år har tonen fået en anden lyd: Vi har på baggrund af gennemlæsninger og syn af rapporter,

avisartikler og dokumentariske BBC-indslag omhandlende kvinders situation under og efter finanskrisen, diskuteret internationale forhold og i særdeleshed egne muligheder i den nationale andedam.

Det har betydet, at hver og én os danske deltagere er blevet bevidstgjort om køn og dets fortsatte betydning for vores muligheder i Danmark anno 2011, men også at vi nu kan definere os selv i en ny og anden kontekst – ikke længere 'bare' som studerende, veninde, kæreste og datter – som kvinde.

Jeg er blevet mødt med flertydige reaktioner på "denne bevidstgørelse" fra min omgangskreds. Mine mandlige 'kollegaer' fra universitet har fra begyndelsen følt sig diskrimineret på grund af projektets kønlige ekskludering, hvilket de naturligvis er i deres ret til. Siden hen er det i deres omtale af os som "feminister" og projektet som "feministisk" blevet tydeligt, at de anser IHO's mødelokale som det centrale sted for propaganda og for genoplivelsen af en ellers afdød ånd fra 1970'erne.

I min familie har reaktionerne været tvetydige. Når diskussionen ved de familiære søndagsmiddage falder på et emne, hvor jeg kan benytte lidt af min taletid på at inddrage kønsforhold, læner den lidt ældre – typisk mandlige – familiemedlem sig komfortabelt tilbage i sædet, mens de korslagte arme og det overbærende smil indikerer, at jeg nok en dag (forhåbentligt!) "bliver klogere".

Kvinderne præges derimod af en entusiasme, der oftest overgår min egen: Deres interesse er af en anden karakter end bare almen høflig, som om mine indtryk vækker genklang i deres erindringer. Gennem mine kortfattede analyser af kønsforhold genoplever de nogle fordums hændelser, hvor køn har spillet en afgørende rolle for det videre forløb.

Status Danmark

Materialesamlingen og diskussionerne hertillands har vist, at kønsforhold stadig spiller en afgørende rolle på en lang række områder i Danmark.

Helt konkret er vi blevet opmærksomme på, at selvom det at være kvinde hidtil ikke har medført restriktioner, så vil selvsamme være af stor betydning, når vi engang som nyudklækket akademiker har eksamenspapirerne i hånden. Til den tid vil vi biologisk set være i vores bedste fødedygtige alder, hvilket kan være et mindre attraktiv kort på hånden – en tendens, der forstærkes under negative økonomiske konjunkturer, hvor arbejdsgivere er presset i forhold til budgetterne. På den måde kan vi – udelukkende som kvinde – risikere at blive fravalgt til fordel for en mandlig ansøger, om end vi besidder samme kompetencer.

Herskende traditioner og nuværende barselsystem betyder, at danske kvinder i sammenligning med de øvrige nordiske lande i høj grad tager størstedelen af barselsorloven. Fx er det oftere økonomisk mere rentabelt at kvinder tager størstedelen af barslen, fordi kvinder i gennemsnit har et par års mindre arbejds erfaring end faren til barnet, ligesom synet på fædre på barsel endnu ikke legitimerer deres arbejdsfravær.

Alt i alt har det betydning for kvinders positionering på arbejdsmarkedet: Jo højere frekvens og længere tid kvinden er væk fra sin arbejdsplads i forbindelse med barselsorlov, jo sværere er det for hende både at avancere og nå samme lønniveau som sine mandlige kolleger. En løsning kunne være – som tilfældet er i både Norge og Sverige – at der blev indført tvungen barsel til fædre.

Den danske lovgivning eller, om man vil, manglen på selv samme har ofte stået for skud: Ikke kun, når spørgsmålet har drejet sig om barselsorloven, men også i forbindelse med den manglende ligestilling i bestyrelser (2007: 22 %), hvor Danmark sammenlignet med det øvrige Norden heller ikke har indført kønsdiskriminerende lovgivning.

Denne problematik er naturligvis ikke ny under solen, men de forskellige positioner er blevet ridset kraftigt op efter finanskrisens udbrud, eftersom det fra flere sider er blevet påvist, at firmaer med kvinder i ledelsen har klaret sig bedre igennem nedturen.

Men selvom effekterne ved at lovgive sig til større ligestilling på flere punkter taler til kvinder - og samfundets fordel, har synspunkterne blandt os danske deltagere været meget nuancerede, da både fortalere og modstandere af lovgivning har været repræsenteret i holdets diskussioner.

Arbejdsløshedsstatistikker har påvist, at danske kvinder ikke er gået omkostningsløst gennem krisen. Hvor den økonomiske krise har forårsaget markant stigning af kvindelige *breadwinners* i Amerika – altså den, som familien økonomisk er afhængig af – rammer de sene fyringsrunder i særligt grad kvinder: De mange nedskæringer på de offentlige arbejdspladser betyder ikke blot, at det nu oftere er kvinder, som får fyresedlen, men også at der bliver skåret ned på de serviceudbud (fx pasningsordninger), der traditionelt har tilgodeset kvinders adgang til arbejdsmarkedet.

Internationale Kønspektiver

Set i et større perspektiv har Danmark undgået finanskrisens værste storme, og danske kvinder har ikke i samme grad mærket krisens konsekvenser, som vores kønsfæller internationalt.

I tredje verdens lande er piger siden krakket i 2008 både oftere og tidligere trukket ud af skolesystemet end deres jævnaldrende af modsatte køn, hvilket kan få konsekvenser for pigernes muligheder på fremtidens arbejdsmarkeder. Uden tilstrækkelige færdigheder kan de unge kvinder ikke svare tilstrækkeligt på efterspørgslen på kvalificeret arbejdskraft.

Enkelte af de rapporter, vi har læst, har også påpeget, at kvinders fysiske sårbarhed tendentielt øges under ustabile økonomiske konjunkturer. Frustrationer over økonomisk deroute og arbejdsløshed bliver for nogle mænd kanaliseret ud gennem vold. Udover, at vold er en ydmygelse for begge parter, har det også økonomiske efterveer, da kvinder for en periode risikerer dels at være uarbejdsdygtige og dels at øge omkostningerne til sundhedsvæsenet.

I både i- og ulande har krisen betydet, at politiske initiativer naturligvis i høj grad har drejet sig om at slukke økonomiske blus og ildebrande. Den tidligere chilenske præsident, Michelle Bachelet, udtalte i den forbindelse, at omrokeringen af politiske fokuspunkter havde fået den konsekvens, at tiltag for at højne den kønslige ligestilling var sat på standby på ubestemt tid.

Vi danske kvinder opfatter i nogen grad den nedprioritering – der også har fundet sted uden for det sydamerikanske kontinent – som et udtryk for foruden et naturligt ressourcemangel også for en manglende erkendelse af, at kvinder kan bidrage til samfundsoekonomien. I de regioner, hvor kvinder ikke anses for bidragydende til økonomien (fx gennem arbejde i familielandbrug), er den manglende anerkendelse oftest ligestillingens akilleshæl, hvormed incitamenterne til at forbedre kvinders rettigheder formindskes.

Kulturmøder

Den virtuelle dialog har som tidligere anført også ændret vores opfattelse af de øvrige landes samfund og kulturer. Diskussionerne på Facebook og 'billedpølen' på Flickr har både givet os indsigt i de samfundsrammer, der omgiver de øvrige deltagere, og særligt betydet, at de stereotypiske forestillinger, vi havde i efteråret, måtte vige for mere mangfoldige og nuancerede opfattelser.

Mødet med de sudanesiske piger har været noget af en øjenåbner, eftersom de danske stereotypiseringer ikke kunne holde sig oven vande i strømmen af information. De historier, vi studerende mødte, blev fortalt af jævnaldrende sekulariserede kvinder, hvis drømme på ingen måde afslørede det afrikansk/mellemøstlige udgangspunkt (stereotype!), men tværtimod syntes meget identificerbare: Blandt de oftest gengivne mål og

forhåbninger fandtes drømmene om at færdiggøre uddannelsen (gerne med udlandsstudier inkluderet), at positionere sig på arbejdsmarkedet samt at stifte familie med kun et par børn. Men foruden sudanernes fremtidsforventninger, der i høj grad kunne matche vores ditto, stemte kvindernes nuværende levevis og særligt afhængigheden af digitale redskaber som bærbar, kamera og mobiltelefoner overens med vores tusinde kilometer mod nord.

Den store lighed skyldes naturligvis, at de sudanesiske kvinder kommer fra de privilegerede samfundsklasser, hvilket især blev tydeliggjort, da kvinderne i deres beskrivelser af feltturene til Sudans udkantsområder ytrede afsavn til rindende vand og stabil energiforsyning. På ekskursionerne skulle de studerende oplyse deres kvindelige medborgere om *women issues*, fx omskæring, graviditet, sexsygdomme samt mikrofinans. I mange af beretningerne var det tydeligt, at skribenten selv følte ansvar for, at levevilkårene for mindre privilegerede sudanese blev forbedret.

Sudan blev for os studerende hurtigt kendt som et internt meget differentieret land med de kulturelle tilhørsforhold vendt mod både Vesten og Mellemøsten, ligesom også Facebook-diskussionen over januarafstemningen om at dele landet understregede denne opfattelse.

Trods det, Sudans historie er skrevet med blodig blæk fra de mange slag i borgerkrigen, blev resultatet afstemningen og visheden om den snarlige deling alligevel modtaget med stor beklagelse af de sudanesiske kvinder. For dem kendetegnes nationalitet hverken ved race, religion eller kultur, men blot ved ønsket om at tilhøre den sudanesiske nation.

Fra syd til øst. De forventninger eller fordomme, som de danske kvinder i efteråret havde til det andet samarbejdsland, øriget Filippinerne, blev i højere grad end tilfældet med Sudan verificeret af landets egne deltagere. Både vest og øst for det eurasiske kontinent fremhævedes særligt stereotypen af filippinerne som *au pairs* og 'house keepers' eller slet og ret blot tilhørende den store gruppe af 'OWF', *Overseas Work Force*.

Den hyppige tendens til at søge økonomisk lykke uden for det hjemlige øhav er blevet forstærket siden finanskrisen indtog, og ingen fremtidsudsigter spår, at strømmen af remitter til landet vil falde. Tværtimod har den økonomiske situation skabt en voldsom push-effekt blandt den unge og veluddannede befolkning, og mange af de filippinske studerende har i deres indlæg også sat spørgsmålstejn ved deres egne muligheder på jobmarkedet i hjemlandet.

Beskrivelserne har dog nuanceret vores forestillinger og givet os en forståelse for, at de udlandssøgende

filippinere ofte har mere i bagagen, end deres typiske hjemmeerhverv antyder. 'OWF'erne er med deres uddannelser overkvalificerede og således tydelige eksempler på *migration of minds*, som er et resultat af, at hjemlandet ikke er i stand til at tilbyde jobmuligheder og dermed bevare de veluddannede hjemme.

Med remitterne som nødvendige bidrag til samfundsøkonomiens balancegang er det i krisetider også vanskeligt at finde grundlag for at ændre den nuværende struktur. I stedet hylides 'OWF'erne af samfundets politiske elite som *moderne day heroes*, netop fordi den kontinuerlige pengestrøm til landet understøtter nationaløkonomien væsentligt. Dog har en af de filippinske kvinder rammende pointeret, at betegnelsen ikke udelukkende burdes give som følge af de monetære bidrag, men derimod også på baggrund af de personlige ofre, som det indebærer at være 'OWF'er: Mange af dem, der rejser ud, oplever diskrimination, psykisk og fysisk misbrug, ligesom man ikke må glemme, at de lider afsavn for at forbedre vilkårene for deres nære i hjemlandet.

Jeg havde lejlighed til at møde ophavskvinden til ovenstående mening, da jeg i april var i San Francisco for at deltage i åbningen af den udstilling, alle deltagere har bidraget til. At møde hende, hvis far arbejder i Irak for FN og derfor kun sjældent er hjemme, satte nye perspektiver på savnet – det gensidige afsavn, som hvert familiemedlem i kraft af deres afstand selv bærer rundt på – men forstærkede også min følelse af at være privilegeret på en måde, som 'mere anonyme' indlæg på Facebook ikke havde gjort.

I efteråret 2010 forestillede vi danskere os at have mest til fælles med de jævnaldrende amerikanske kvinder, hvilket skyldes indtrykket af at tilhøre samme *vestlige* del af verdenen. En forestilling, som lod sig underbygge af det store amerikanske kulturudbud hertilands.

Men ret hurtigt i forløbet blev der vendt op og ned på forventninger og realitet. Gennem diskussionerne på Facebook og de visuelle indlæg på Flickr blev det tydeligt, at de amerikanske kvinders fremtidsforventninger samt dagligdag langt fra var samstemmende med vores tilsvarende.

Soccermom-idealet er fast forankret i de amerikanske kvinders bevidsthed. Når de engang har eksamenspapirerne i hånden, understreges diplomets betydning ikke som adgangsgivende og kvalificerende til arbejdsmarkedet, men derimod i højere grad som symbol på, at man er klar til at skifte sfære: I forhåbningerne til fremtiden er ønsker om at kunne tilbringe tid i hjemmet sammen med de børn, der gerne skulle komme, oftere blevet frembragt end ønsker for arbejdsliv og karriere.

Ovennævnte fremtidsidealer blev under min rejse bekræftet af de vidt forskellige amerikanske kvinder: Både katolikken fra Midtvesten og den selverklærede feminist med den karakteristiske røde læbestift ytrede disse forhåbninger, hvilket gav *soccermom*-idealet en snert af universalisme på tværs af klasse, religion og geografiske skillelinjer.

At de amerikanske studerende distancerer muligheden for at kunne kombinere arbejdsliv med familieliv, er en tankegang, der derimod ligger de danske kvinder fjært.

Ret paradoksalt er det, at det amerikanske familieideal vedbliver at stå så stærkt i kvindernes bevidsthed, eftersom Finanskrisen har betydet, at flere kvinder i USA nu indtager positionen som familiens eneste eller vigtigste *breadwinner*. Selvom de sidste års økonomiske nedtur har i eroderet familiens fundament, vedbliver den traditionelle familiestruktur at udgøre idealet for de amerikanske kvinder.

Krisen har modsat os herhjemme i høj grad påvirket de amerikanske deltagere, hvilket tydeligt er kommet til udtryk. Grundet uddannelsessystemets egenbetaling er sidstnævnte afhængige af deres forældre indkomst og mulighed for at finansiere uddannelsen, og i tider med mange fyringsrunder er det økonomiske grundlag for at kunne gennemføre sin uddannelse pludselig blevet sat på spil. Helt konkret har risikoen for ikke at kunne betale studieafgiften, fået én af de amerikanske deltagere til at overveje at sælge sine æg på det liberale amerikanske donormarked for at optimere muligheden for at gennemføre uddannelsen (imow.org: Colleen Kimsey). Men de ca. 6.000 US\$ vil kun kunne udgøre omtrent en sjettedel af den årlige *tuition fee* og dermed ikke skabe et sikkert økonomisk fundament.

Post-YWSE

Selvom gennemgangen af de mest centrale temaer både i diskussionerne hertilands og med de øvrige deltagere, nærmest fremstår som dommedagsprofetier for det kvindelige køn, ser vi danske kvinder dog ikke pessimistisk på fremtiden. Det skyldes dels de veksler, vi trækker fra vores privilegerede uddannelsestradition og -situation, dels at vi er blevet forskånet fra de konsekvenser, som har ramt kvinder på samme alder rundt om i verden.

At være kvinde bliver af os ikke betragtet som en restriktion, allerhøjest som en udfordring, men for de fleste som en mulighed: Kvinder i Danmark har mulighed for at deltage i kampen om normændringer, hvilken for os anses at være den centrale arena. Udviklingen hen imod øget ligestilling forudsætter ikke nødvendigvis ændringer i retten (: lovgivningen), men kan i lige så høj grad hjælpes på vej ved ændringerne i

normer og stereotyper relateret til kønnene, hvorved kvinders engagement kan anerkendes i flere sfærer end hidtil.

Som en del af deltagelsen har alle, alene eller i gruppe, lavet medieprojekter, som enten omhandler ophavskvindens nuværende situation eller centrale problemstillinger i de respektive lande.

Udstillingen kan ses online på International Museum of Women's hjemmeside og fra midten af juni også på Kvindemuseet i Aarhus.

International Museum of Women imow.org